

УДК 330.15; 330.16:330.34

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/164-7>**Козак К. Б.**кандидат економічних наук, доцент,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8099-6607>**Kozak Kateryna**

Odessa National Academy of Food Technologies

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз особливостей включення парадигми сталого розвитку в інституційну матрицю економіки України на основі дослідження світових трендів та глобальних ризиків у поєднанні з визначенням поточного стану розвитку національної економіки, характеру домінуючих в ній інститутів. Висунуто гіпотезу щодо найбільшої придатності концепції інклюзивного розвитку для включення системи принципів парадигми сталого розвитку в національну доктрину підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку. Виокремлено дві складові інклюзивного розвитку – процесну і цілеорієнтовану. На основі використання методологічних принципів неоінституційної теорії розкрито роль екстрактивних інститутів в процесах розвитку економічної системи. В національній економіці України екстрактивні інститути віднесено до системоутворюючих елементів, а саму систему господарювання до «порядків обмеженого доступу». Останній будується на обмеженні доступу до економічних і політичних ресурсів, що визначає характер розподільчих процесів. Здійснено історичний екскурс щодо питання формування і розвитку екстрактивних інститутів в Україні. Запропоновано шляхи реформування інституційної матриці вітчизняного зразка.

Ключові слова: сталий економічний розвиток, глобальні ризики, концепція Нової норми, концепція реіндустріалізації, концепція «зеленої» економіки, концепція інклюзивного розвитку, екстрактивні інститути, інклюзивні інститути.

FEATURES OF INCLUSION OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT INTO UKRAINE'S ECONOMY

An analysis of the features of the inclusion of the paradigm of sustainable development has been done in the institutional matrix of Ukraine's economy based on the study of global trends and global risks in combination with determining the current state of development of the national economy, the nature of its dominant institutions. The hypothesis of the greatest suitability is put forward of the concept of inclusive development for the inclusion of a system of principles of the paradigm of sustainable development in the national doctrine of increasing the country's competitiveness in the international market. There are two components of inclusive development - process and goal-oriented. The goal is to reduce poverty and inequality as a result of the process of its broad participation in decision-making and production activities based on ensuring equal opportunities for actors to realize human potential, regardless of their ethnicity, gender, territorial affiliation, religion. Based on the use of methodological principles of neo-institutional theory (theories of D. North, as well as D. Adzhimuglu and J. Robinson), the role of extractive institutions in the processes of economic system development is revealed. The extractive institutions are classified as system-forming elements in the national economy of Ukraine and the management system itself as "restricted access procedures". The latter is based on restricting access to economic and political resources, which determines the nature of distribution processes. A historical digression on the formation and development of extractive institutions in Ukraine has been done. Ways to reform the institutional matrix of the domestic model are proposed, namely the introduction of the following conceptual changes: the formation of effective institutions of property rights specification, reducing the share of extractive institutions by breaking the mechanism of rent motivation, increasing the efficiency of transplantation of institutions based on blocking their functioning, balance of interests of economic entities.

Keywords: sustainable economic development, global risks, the concept of the New Norm, the concept of reindustrialization, the concept of "green" economy, the concept of inclusive development, extractive institutions, inclusive institutions.

JEL classification: F63, I25, O11, Q01

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Парадигма сталого економічного розвитку представляє собою закономірний етап трансформації філософії господарювання, що відповідає умовам постіндустріального етапу розвитку соціально-економічних систем і пов'язаний з розумінням жорстких обмежень економічного зростання. Зазначена теоретична концепція на практиці проявляється у зміні вектору економічного розвитку в бік розширення і доповнення неекономічними складовими розуміння економічної раціональності як основи мотиваційного механізму дій господарюючих суб'єктів, а також управлінської підсистеми на

міро-, макро- і наднаціональному рівнях. Зазначений парадигмальний зсув вимагає теоретичного осмислення і розробки практичних рекомендацій щодо імплементації концепції сталого розвитку в стратегічні програми розвитку окремих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий інтерес викликає проблема зрушень в механізмах розвитку глобального економічного простору, що викликає необхідність теоретичного їх осмислення з визначенням пропозицій щодо гармонізації процесів. Біллом Гроссом і Мухамедом Ель-Еріданом запропоновано концепцію New Normal, що є альтернативою

класичним теоріям економічного зростання. Автори стверджують, що низькі темпи економічного зростання та безробіття – нова норма для економіки. Останнім часом значний інтерес привертає концепція «зеленої» економіки, у джерел розвитку якої стоїть група вчених Піарс Д., Маркандія А., Барбієр С. Прибичниками концепції інклюзивного розвитку як альтернативи зазначеним вище підходам є такі зарубіжні вчені як Аджемоглу Д., Робінсон Д., Норт Д., Райнерт Е., Подеста Дж., Бедос З.М., Голандер С. В роботах Аджемоглу Д., Робінсона Д. зроблено акцент на дослідженні структури інститутів на основі авторської класифікації їх на екстрактивні та інклюзивні. Норт Д. пропонує в рамках інституційного підходу виділяти «порядки обмеженого доступу» і «порядки відкритого доступу». Райнерт Е.С. в роботі «Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними» доводить тезу про доцільність забезпечення поєднання державного регулювання, протекціонізму і стратегічних інвестицій. Подеста Дж. вбачає в інклюзивному зростанні джерела розширення можливостей та зменшення вразливості економічних систем. Бедос З.М. в якості основної соціально-економічної проблеми сучасності розглядає зростання нерівності. Голандер С. виводить на перший план необхідність практичної реалізації концепції інклюзивного розвитку.

Мета статті – аналіз особливостей імплементації парадигми сталого розвитку в інституційну матрицю економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пошук місця України в загальносвітовому економічному середовищі ґрунтується на стратифікації країн світу за рівнем економічного розвитку. Так, виділяють три великі групи:

1. Розвинені країни – ті, що досягли найвищих темпів економічного зростання, з високим доходом на душу населення і Індексом розвитку людського потенціалу. До числа розвинутих країн ООН відносить приблизно 60 держав Європи, Азії, Північної Америки, Африки, Австралії і Океанії. Особливо помітне місце серед них посідають країни так званої «великої сімки» – США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Канада.

2. Країни з середнім рівнем розвитку – ті, які досягають прискореного розвитку – Індонезія, Бразилія, Індія, Китай, Туреччина, до цієї групи поки що належить і Україна.

3. Бідні, маргінальні країни та країни, які не відбулися (failed states) – серед найбідніших країн країни Африки (33 держави), але крім цього 14 бідних країн знаходиться в Азії та Океанії, і одна – в Латинській Америці.

Закономірним є питання про можливості міжгрупового трансферу для держав. Враховуючи актуальні тенденції розвитку глобальної економіки, такі як зростання населення Землі, зменшення обсягів біологічних ресурсів, стрімке розшарування і нерівність в отриманні доходів між різними країнами і групами людей, експертами зроблено наступний висновок: імовірність трансферу для країн групи із середнім рівнем розвитку до групи слаборозвинених країн зросла з 12% до 21%, тоді як імовірність трансферу до групи розвинених країн знизилася від 18% до 8% [1, с. 38].

Що стосується України, то в рамках розробленої концепції Форсайт 2016 представлено сценарії національного економічного розвитку у середньо- та довгостроковому періодах (рис. 1) [2].

Форсайтні дослідження прогнозували імовірність розгортання чотирьох середньострокових сценаріїв розвитку України (2017–2020 рр.):

- «Оптимістичний»;
- «Консервування кризи»;
- «Суверенний дефолт»;
- «Колапс».

Виділено сценарії розвитку України у довгостроковій перспективі (2020–2030 рр.):

- «Збалансований розвиток»;
- «Чужа суб'єктність»;
- «Сіра зона»;
- «Дезінтеграція».

Від'ємні показники економічного зростання (2017 р. – 3,4%, 2018 р. – 3,3), 2019 р. – 3,4%, 2020 р. (-4,8%) зумовили проходження сценаріїв «Консервування кризи» та «Суверенний дефолт». Екстраполяції існуючих процесів і тенденцій на горизонт 2020–2030 рр. робить найбільш ймовірним (ймовірність оцінюється у

97%) сповзання до розвитку сценаріїв «Сіра зона» та «Дезінтеграція» через проходження сценарного етапу «Чужа суб'єктність». Ймовірність приєднання України до ТОП – 30 конкурентоспроможних країн світу оцінюється у 3%, тобто прогнози не є оптимістичними.

Аналіз факторів, що дозволили країнам світу увійти до ТОП – 30 країн з найвищими темпами економічного зростання, реалізовано шляхом виділення таких з них:

- використання ресурсного потенціалу (нафтоекспортуючі країни – Оман, Судан);
- активна національна промислова політика (КНР, Тайвань);
- продуктова спеціалізація (Бутан, Лаос, Сент-Вінсент, Гренадіни);
- використання можливостей доступу до емних зовнішніх ринків (ЄС, США, КНР);

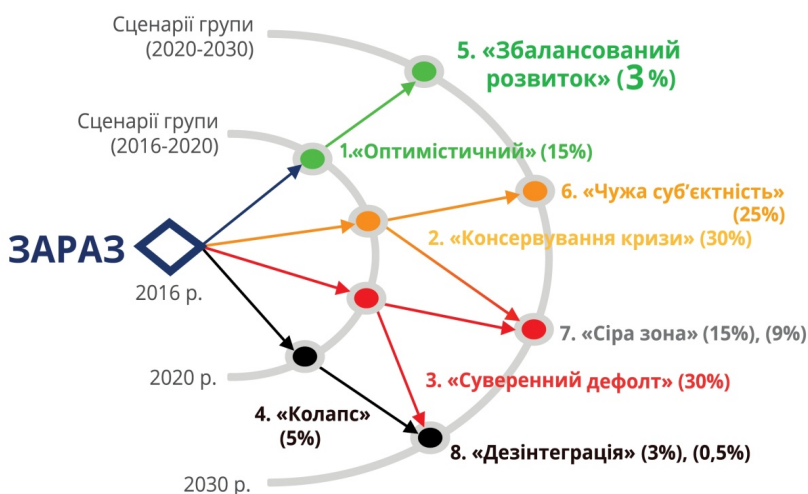

Рис. 1. Сценарії розвитку України у середньостроковому (2016–2020 рр.) і довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах

Джерело: Форсайт 2016 [2]

– інтеграція до міжнародних виробничих мереж (Польща, Чехія, Словаччина, Мексика, Індонезія, Малайзія та ін.).

Отже, перед Україною стоїть амбітне завдання знаходження національного шляху розвитку на основі реалізації наявних конкурентних переваг, з урахуванням наявних глобальних ризиків [3], основними з яких визнано:

– геополітичну нестабільність (національна політика багатьох країн провокує посилення розбіжностей у поєднанні зі все більш нестабільними міжнародними відносинами);

– економічні проблеми (в міру зростання конфронтації між країнами глобальна економіка демонструє ознаки уповільнення розвитку);

– клімат (зростає включеність суспільства у питання зміни клімату);

– скорочення біорізноманітності (значна кількість екосистем знаходиться у стані занепаду або прямують до зникнення);

– наслідки цифрової фрагментації (геополітична та геоекономічна невизначеність, включно з можливістю фрагментації кіберпростору, несуть в собі загрозу для реалізації всього потенціалу майбутніх поколінь);

– виклики для системи охорони здоров'я (системи охорони здоров'я по всьому світу ризикують стати непридатними для використання. Нові фактори вразливості, що виникають в результаті зміни соціальних, екологічних, демографічних і технологічних моделей, загрожують нівелюванням значних досягнень в сфері добробуту і процвітання, які система охорони здоров'я підтримувала в минулому сторіччі).

Серед ризиків, що мають тенденцію до зростання, респонденти Global Risks Perception Survey виділяють наступні: економічну конфронтацію / протистояння крупних політичних сил, поляризацію внутрішньополітичних сил, надзвичайні температурні показники,

руйнування екосистем, кібератаки (збої в роботі інфраструктури), протекціонізм стосовно торгівлі і інвестицій, популістський порядок денний, кібератаки (крадіжка даних і грошових коштів), рецесія в економіці, неконтрольовані пожежі. Вага вірогідності зростання тиску представлених вище факторів (у %) представлена на рис. 2.

Слід зазначити, що вперше за 15-річну історію досліджень екологічні загрози визнаються найбільш вірогідними ризиками і займають три з перших п'яти ризиків за ступенем впливу, що в черговий раз підтверджує необхідність вибору шляху сталого економічного зростання.

У зв'язку з появою нових викликів виникла необхідність зміни концептуальної основи розвитку глобального економічного простору. Так, дослідниками висунуто ряд концепцій щодо подальшого розвитку в довгостроковій перспективі:

1. Концепція Нової норми (New Normal), розроблена Біллом Гроссом і Мухамедом Ель-Еріданом. Основна ідея концепції полягає в тому, що низькі темпи економічного зростання і високе безробіття – це не тимчасова ситуація, в яку потрапила економіка після гострої фази фінансової кризи і з якої вона швидко повернеться до докризової норми, навпаки, це нова норма для економіки, і продовжуватися така ситуація буде довго [5, с. 3].

2. Концепція реіндустріалізації (неоіндустріалізації). Передумовою розвитку концепції стала глобальна фінансова криза, що мала наслідками скорочення світового попиту, світового виробництва. Це, в свою чергу актуалізувало для провідних країн світу питання підтримки зайнятості населення, динамізму, інвестиційного розвитку в реальному секторі економіки на тлі високого ступеня деіндустріалізації промисловості на базі глобалізації та транснаціоналізації економік. Сутність нової індустріалізації [6, с. 186] полягає в тоталь-

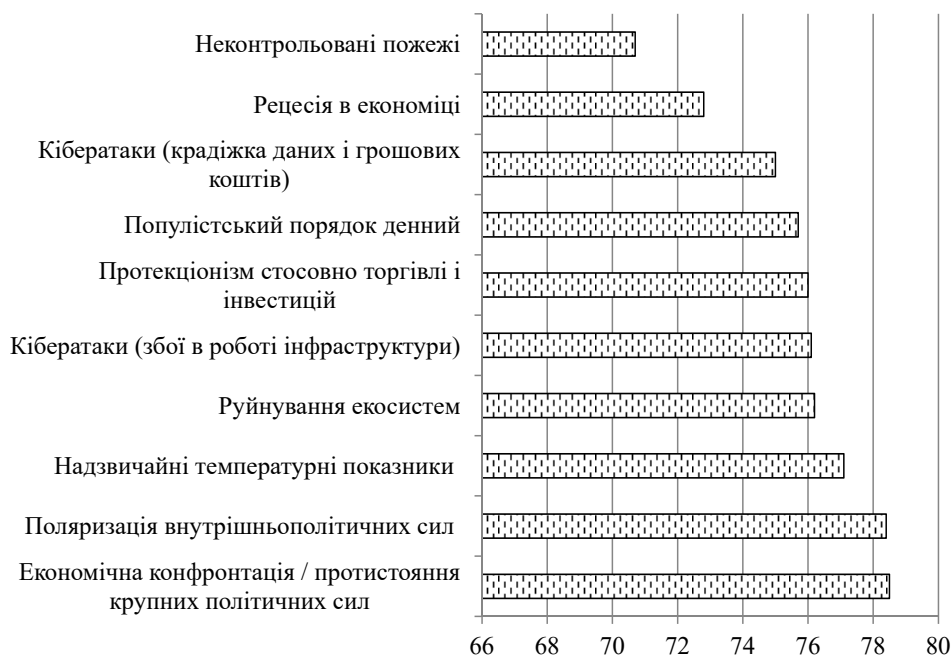

Рис. 2. Зростаючі глобальні ризики 2020 р.

Джерело: побудовано за [4]

ному впровадженні електронного обладнання не тільки в процеси фінансового керування компаніями, але й у процеси дизайну, розроблення, дистрибуції, після-продажного обслуговування виробленої продукції. В результаті електроніка одержала можливості самоорганізації й, відповідно, виконання тих контрольючих функцій, які раніше виконувала людина. Як би дивно не звучало, але техніка стала управляти технікою, яка породила технотронне суспільство. Справжнє технотронне суспільство – рівень розвитку інфокомунікаційних технологій, що досягаються в цей час, який дає змогу радикально перетворити розширений виробничий процес за рахунок освоєння функцій керування цим процесом системою машин, організованою в електронні мережі передачі даних. Тому технологічним змістом нової індустріалізації є промисловий Інтернет, 3D-технології і промислові роботи, які в майбутньому повинні привести до революційних зрушень в індустріальній і, що є найголовнішим, в соціальній сферах.

3. Концепція «зеленої» економіки. Вперше термін «зелена економіка» використала група провідних вчених: Д. Піарс, А. Маркандія, С. Барбієр у звіті Уряду Великої Британії «Концепція зеленої економіки» (1989 р.) [7]. «Зелена» економіка ґрунтується на прийнятті в якості провідного фактору розвитку економіки інвестування в розробку і впровадження технологій, заснованих на використанні альтернативних джерел енергії і палива, технологій екологічно чистого виробництва, чистих технологій у веденні сільського господарства, «зеленому будівництві», а також програмах очищення повітря, води і ґрунту від забруднень, переробки та утилізації відходів тощо. економіки. За оцінками експертів ЮНЕП, «зелений сценарій» розвитку світової економіки може забезпечити до 2050 р. перевищення загального обсягу ВВП на 16%, подушного ВВП – на 14% і скорочення потреб світової економіки в енергії на 48% порівняно із базовим сценарієм [8, с. 4].

4. Концепція інклюзивного розвитку. Засади теорії інклюзивного розвитку закладені дослідженнями переважно закордонних вчених: Д. Аджемоглу, Д. Робінсона [9], Е.С. Райнерта [10], Дж. Подеста [11], З. М. Бедоса [12], С. Голандера [13] тощо. Концепція інклюзивного розвитку передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості, щоб задовольнити свої потреби. В узагальненому розумінні інклюзивний (від англ. Inclusiveness – залученість) розвиток полягає в необхідності посилення залучення до вирішення проблем розвитку усіх верств населення, а також зростання залученості до розвитку усіх територій [14].

Наша точка зору щодо базової концепції реалізації парадигми сталого розвитку в Україні полягає в тому, що найбільші перспективи вбачаються в застосуванні саме принципів інклюзивності з огляду на те, що національна економіка поки ще не повною мірою відповідає базовим умовам впровадження концепцій «зеленої економіки» і «реіндустріалізації», не «доросла» до них. Погоджуємося з точкою зору О. Д. Прогнімака, який називає останній ексклюзивом країн «золотого мільярду» [15, с. 187].

Можна виділити дві складові інклюзивного розвитку – процесну і цілеорієнтовану. Його метою є скорочення бідності та нерівності населення в результаті реалізації процесу його широкої участі в прийнятті

рішень і виробничій діяльності на основі забезпечення рівних можливостей суб'єктів для реалізації людського потенціалу незалежно від їх етнічної, статевої, територіальної приналежності, віросповідання.

Ключовими моментами інклюзивного розвитку є:

- ширші цілі, що не обмежуються зростанням ВВП або ВВП на душу населення;
- всебічний розвиток людського капіталу;
- скорочення нерівності та бідності;
- активна участь населення в економічному житті, а не лише у розподілі доходу;
- отримання вигод широкими верствами населення, включаючи жінок, дітей, людей похилого віку;
- дбайливе ставлення до природних ресурсів і захист навколишнього середовища.

Визнаючи першочерговість якості інституційного середовища («інститути вирішують все») для реалізації концепції інклюзивного розвитку проаналізуємо його стан в Україні, щоб відповісти на питання, які перспективи і основні обмеження її включення до мегатраєкторії сталого економічного розвитку. Особливий інтерес з точки зору досягнення представленої мети викликають праці представників неінституційного напрямку:

– Д. Норта, який виділяє «порядки обмеженого доступу» і «порядки відкритого доступу». Порядок обмеженого доступу будується на обмеженні доступу до економічних і політичних ресурсів. Порядок відкритого доступу передбачає заміну механізмів привілеїв і ренти механізмами конкуренції на всіх рівнях економіки й політики, забезпечення верховенства закону, появу організацій, не пов'язаних з особистостями, встановлення консолідованого контролю над насильством.

– Д. Аджимуглу та Дж. Робінсона, що здійснюють поділ інститутів на екстрактивні та інклюзивні. Екстрактивні інститути рівнозначні рентній економіці, усуненню більшої частини суспільства від розподілу доходів і прийняття рішень. Інклюзивні інститути – це конкурентна економіка, вільний ринок, політична демократія.

Осмислення категорій «екстрактивний інститут» Д. Аджимуглу та Дж. Робінсона та «порядок обмеженого доступу» Д. Норта дозволило представити розуміння порядків обмеженого доступу як суспільств, де екстрактивні інститути виконують системоутворюючу функцію, визначаючи характер розподільчих процесів. Саме до таких і належить Україна. Цей висновок можна підтвердити статистично. Так, в 2019 році ВВП в Україні збільшилося на 3,4%. Реальні доходи українців зменшилися на 7,2% за рік. Зростання олігархічного бізнесу цього періоду характеризується наступними даними: Сергій Тігіпко – 83%, Дмитро Фірташ – 62%, Віталій Хомутиннік – 23%, Олександр Ярославський – 19%, Петро Порошенко – 12% [16]. Фактично, олігархічна економіка здійснює масштабний перерозподіл коштів на свою користь, використовуючи потенціал нею ж створених екстрактивних інститутів.

Екстрактивні інститути в національній економіці беруть свій початок з адміністративно-командної системи, подальша їх історія пов'язана з процесами первісного нагромадження капіталу (ПНК). ПНК створило центри економічної і політичної влади. Далі відбулися процеси, які описані в роботі Ларіної Т., Даниленка В.

[17, с. 72]: «Пропонуємо простежити ланцюг взаємовідносин «зсув витрат» – «зсув мотивації» – «зсув влади». «Зсув витрат» – витрати рентної діяльності були нижче, ніж продуктивної. Результатом став «зсув мотивації», тобто подавлена мотивація до ефективної продуктивної діяльності і надлишкова мотивація до неефективної (з точки зору суспільства) рентної діяльності. Таким чином, найбільш привабливою сферою інвестування капіталу стало не впровадження інновацій у сфері бізнесу, а вкладення у зміцнення політичної влади. Відбувається «зсув влади» в результаті порушення рівноваги в її системі (невідокремленими виявилися ключові економічні і політичні агенти). Як наслідок, Україна отримала олігархічний капіталізм, рентна мотивація вийшла на перший план як основний стимул економічної діяльності, а корупція як механізм її здійснення. Причому в кінцевому підсумку сформувалася найбільш суспільно небезпечний вид корупції – захоплення держави. Створюються штучні бар'єри, як на ринках, так у політичній системі, знищуються стимули економічної діяльності і політичної активності у всіх, хто не належить до правлячої еліти».

Країни як порядки з обмеженим доступом мають власну соціальну динаміку. Як зазначає Д. Норт: «Головна задача розвитку – зрозуміти, як можна домогтися покращень в рамках порядків обмеженого доступу. Це дає більше для підвищення рівня життя людей, ніж перехід до режиму відкритого доступу... Спроба перескочити ці стадії та зосередитися на переході від обмеженого до відкритого доступу, скоріш за все, буде безуспішною. Якщо спробувати взяти окремі елементи суспільства з відкритим доступом – відкритий доступ на ринки, нову правову систему, демократію – і перенести їх в суспільство з обмеженим доступом, це, з високою долею вірогідності не спрацює» [18, с. 40–41].

Українська інституційна система, її формування і функціонування підтверджує висновок Д. Норта. Трансплантація інститутів зрілої ринкової економіки в інституційну матрицю України стала продемонструвала різні форми дисфункцій, зокрема мімікрію, за якої трансформується зміст інституту за мінімальної зміни його зовнішньої форми.

Вирішення проблеми пошуку надійного арбітра для контролю основних гравців, що є актуальною для суспільств з обмеженим доступом, збільшило вплив

на економіку України третіх осіб (розвинутих країн, міжнародних організацій), так як представники влади не можуть виконувати роль «суддівства», виступаючи активними гравцями на ринку політичних та економічних рент. В результаті, економіка України стала яскравим прикладом імітаційної економіки, це стосується і процесів включення національної господарської системи до парадигми сталого економічного розвитку.

Висновки. Аналіз світових трендів і глобальних ризиків у поєднанні з усвідомленням економічної ситуації в Україні дозволяє висунути гіпотезу про доцільність обрання концепції інклюзивного розвитку в якості базової для реалізації стратегічної мети, яка полягає в імплементації системи принципів парадигми сталого розвитку в національну доктрину підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку.

Концепція інклюзивного розвитку враховує основні парадигмальні зсуви у філософії господарювання, в основі яких лежать критерії сталості, а саме: її метою не є виключно зростання ВВП; зусилля спрямовуються на всебічний розвиток людського капіталу, скорочення нерівності та бідності, включення широких верств населення до економічного життя, дбайливе ставлення до природних ресурсів, захист навколишнього середовища.

Обрання методологічних принципів неінституційної теорії для аналізу перспектив включення України до мегатраєкторії сталого економічного розвитку дозволило виділити основну перепону на цьому шляху – домінування екстрактивних інститутів, які виконують системоутворюючу функцію, зумовлюючи потрапляння національної системи господарювання до категорії «порядків обмеженого доступу».

Необхідною умовою імплементації парадигми сталого розвитку в економіку України є реформування інституційної матриці шляхом реалізації наступних концептуальних зрушень: формування ефективних інститутів специфікації прав власності, зменшення питомої ваги екстрактивних інститутів шляхом розриву механізму формування рентної мотивації, підвищення ефективності трансплантації інститутів на основі блокування їх дисфункцій, ефективна реалізація потенцій держави у забезпеченні балансу інтересів економічних суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів : Кальварія, 2017. 164 с.
2. Сценарії розвитку України (Форсайт 2016). URL: <http://www.ukraine2030.org/uk/doctrine/Kudy-ruhayetsya-Ukrayina/Scenariyi-rozvitku-Ukrayini-u-seredno--ta-dovgostrokovomu-periodahForsajt-2016>.
3. The Global Risks Report 2020. URL: <file:///C:/Users/%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA/Desktop/wef-global-risks-report-2020.pdf>.
4. Отчет о глобальных рисках 2020. URL: <https://www.marsh.com/ru/ru/insights/research-briefings/global-risks-report-2020.html>.
5. Юдаєва К.В. New Normal для России. Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2013. 20 с. (Научные доклады : экономика).
6. Можайкіна Н.В., Куц А.В. Проблеми неоіндустріалізації економіки України. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Випуск 16. С. 186–191.
7. Pearce D., Markandya A., Barbier B.E. Blueprint for a green economy. London : Earthscan, 1989. 192 p.
8. Афонцев А. Мировая экономика в поисках новой модели роста. *Мировая экономика и международные отношения*. 2014. № 2. С. 3–12.
9. Аджемоглу Д., Робинсон Д. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. Москва : АСТ, 2015. 693 с.
10. Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / пер. с англ. Н. Автономовой. Москва : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. С. 153.

11. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. URL: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07>.
12. Зені Мінтон Бедос. Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності. URL: <http://tyzhden.ua/World/62625>.
13. Saskia Hollander, Rojan Bolling. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development URL: <http://www.thebrokeronline.eu>.
14. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи : наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. Львів, 2019. 55 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)
15. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 187–197.
16. Оpublikovan рейтинг 100 bogateyshikh ukraincev: lidery poteryali, no ne pominyalis. *Економическая правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/11/1/653233>.
17. Ларіна Т.Ф., Даниленко В.В. Економіка України кризь призму інституційної теорії світового розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 4. С. 69–76.
18. Норт Д., Уоллис Дж., Уэбб С., Вайнгаст Б.В тени насилия: уроки для обществ с ограниченным доступом к политической и экономической деятельности. URL: <https://www.hse.ru/data/2012/03/21/1264833214/North-tip.pdf>.

References:

1. Kalvariia (2017) *Ukraina 2030: Doktryna zbalansovanoho rozvytku* [Ukraine 2030: Doctrine of the balanced development]. Lviv. (in Ukrainian)
2. Stsenarii rozvytku Ukrainy (Forsait 2016) (2016) [Scenarios of development of Ukraine (Forsait 2016)]. Available at: <http://www.ukraine2030.org/uk/doctrine/Kudy-ruhaysya-Ukrayina/Scenariyi-rozvitku-Ukrayini-u-seredno-ta-dovgostrokovomu-periodahForsajt-2016>.
3. The Global Risks Report 2020. Available at: <file:///C:/Users/%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA/Desktop/wef-global-risks-report-2020.pdf>.
4. Otchet o globalnykh riskakh 2020 [Report on global risks 2020]. Available at: <https://www.marsh.com/ru/ru/insights/research-briefings/global-risks-report-2020.html>.
5. Yudayeva K.V. (2013) *New Normal dlya Rossii* [New Normal for Russia]. Moscow: Izdatelskiy dom «Delo» RANKhiGS. (in Russian)
6. Mozhaiukina N.V., Kushch A.V. (2017) *Problemy neindustrializatsii ekonomiky Ukrainy* [Problems of neindustrialization of economy of Ukraine]. *Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho*, vol. 16, pp. 186–191.
7. Pearce D., Markandya A., Barbier B.E. (1989) *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan.
8. Afontsev A. (2014) *Mirovaya ekonomika v poiskakh novoy modeli rosta* [World economy in search of new pattern of growth]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no 2, pp. 3–19.
9. Adzhemoglu D., Robinson D. (2015) *Pochemu odni strany bogatyie, a drugiye bednyie. Proiskhozhdeniye vlasti, protsvetaniya i nishchety* [Why one countries rich, and other poor. Origin of power, prosperity and poverty]. Moscow: AST. (in Russian)
10. Raynert E.S. (2011) *Kak bogatyie strany stali bogatymi. i pochemu bednyie strany ostayutsya bednymi* [As rich countries became rich, and why poor countries remain poor]. Moscow: Izd. dom Gos. un-ta – Vysshey shkoly ekonomiki. (in Russian)
11. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. Available at: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07>.
12. Zeni Minton Bedos. Dlia bahatshykh i dlia bidnishykh. Zrostantia nerivnosti – odna z naibilshykh sotsialno-ekonomichnykh i politychnykh problem suchasnosti [For more rich for more poor. Increase of inequality – one of most socio-economic and political problems of contemporaneity]. Available at: <http://tyzhden.ua/World/62625>.
13. Saskia Hollander, Rojan Bolling. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development. Available at: <http://www.thebrokeronline.eu>.
14. Melnyk M.I. (2019) *Inkliuzyvnyi vymir rozvytku mist – tsentriv dilovoi aktyvnosti Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy: naukova dopovid*. Lviv: NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». (in Ukrainian)
15. Prohnyimak O.D. (2018) *Inkliuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy* [Inclusive development of Ukraine: obstacles of vs prospect]. *Економичний вісник Донбасу*, no 1 (51), pp. 187–197.
16. *Opublikovan reyting 100 bogateyshikh ukraintsev: lidery poteryali, no ne pominyalis* [Rating is published 100 richest Ukrainians: leaders lost, but not поминялись]. *Економическая правда* [Economic true]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/11/1/653233/>
17. Larina T.F., Danylenko V.V. (2018) *Економіка України кризь призму інституційної теорії світового розвитку* [An economy of Ukraine is through the prism of institutional theory of world development]. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*, no 4, pp. 69–76.
18. Nort D., Uollis Dzh., Uebb S., Vayngast B. *V teni nasiliya: uroki dlya obshchestv s ogranichennym dostupom k politicheskoy i ekonomicheskoy deyatel'nosti* [In shade of violence: lessons for societies with a limit access to political and economic activity]. Available at: <https://www.hse.ru/data/2012/03/21/1264833214/North-tip.pdf>.